

Aproximació al nomenclàtor urbà, renoms de casa i creus de pedra de la vila de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà)

Sergi Gascón Urís

DOI: 10.2436/15.8040.01.284

Resum

Es tracta d'estudiar per primer cop en la modernitat els noms dels carrers, places i racons més característics de la vila de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà). També, per primer cop, recollida dels renoms de cases de la vila; i, per últim, l'estudi complet de les creus del casc urbà de la vila, enderrocades durant la guerra civil de 1936-1939, i les restaurades, amb els seus noms, mesures, tipologia d'acord amb bibliografia especialitzada, i imatges antigues i modernes preses in situ.

*****

La vila de Vallfogona de Riucorb es troba en un turonet al costat de l'alta conca del riu Corb, afluent del Segre, a la subcomarca dels Comalats,¹ família altmedieval de la zona, a la Baixa Segarra, la qual ha pertangut històricament a la comarca de la Segarra fins que, ben recentment, s'han fet coincidir les comarques catalanes amb la divisió provincial de Tarragona. Per això ha passat a l'actual comarca de la Conca de Barberà, en la qual visualment és ben clara la forma de conca des del municipi de Conesa, amb Segura, el municipi de Passanant amb el Fonoll, Savallà del Comtat i presidit pel Santuari de Santa Maria del Tallat, cap al cap de comarca, que queda al dessota la conca geogràfica: Montblanc.

En aquesta comunicació pretenc exposar per primer cop una aproximació del reduït nomenclàtor urbà actual de la vila, els renoms de casa conservats oralment, els dos aspectes aprofundibles, sens dubte, amb la documentació conservada çà i lla, que en un futur de ben segur que es podrà ampliar, i crec que presento gairebé el cens complet de creus de pedra del nucli de la vila, existents i inexistents amb motiu de la seva destrucció, durant la guerra civil de 1936-1939, pel bàndol republicà, tant local com forani. He de dir que, de moment, cap consistori no ha tingut interès d'elaborar un informe exhaustiu del nomenclàtor urbà, renoms de casa ni creus de pedra, tot i que darrerament hi ha al terme certa retolació normalitzada de camins, i tampoc no s'ha fet cap informe històric dels noms de partides del terme a partir de la documentació antiga: em refereixo, en especial, al Registre de la Propietat de Cervera, escriptures i els capbreus conservats al fons corresponent a l'Arxiu del Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, que la Soberana Orde Militar de Malta no ha reclamat mai després de ser ingressat el 1939, acabada la guerra civil de 1936-1939, a l'Arxiu

---

¹ L'escut del llinatge Comalats consisteix en: una casa forta amb tres portes. Segons Piera (1904), *cit. infra*, 51, Cant I, núm. 1: «Los Comalats son las montañas de la Segarra Baxa compresas entre Cervera y Forés [Forès]. Se diuhen comalats, porque son com comas aladas, y fins los pobles alts tenían aquesta denominació com Guardialada [Guàrdia Lada (comarca de la Segarra, prov. Lleida)].». Per al present recull, he tingut presents: Comissió de Toponímia de Catalunya. juliol 2006. *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-IEC (Papers de la Comissió de Toponímia 1); Parella, M. (Institut Cartogràfic de Catalunya). setembre 2009. Els noms dels carrers i les places de Catalunya. A: *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior* 114, 11-28, on caldria afegir, al meu entendre, segons el nomenclàtor vallfogoní, el *Corraló* i lo *Colomar* així com *carrer dels Arcs* en els apartats d'«Indrets, llocs, edificis singulars» (26-7).

de la Corona d'Aragó (ACA);² Arxiu Capitular i Diocesà (ACV) i Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (ACF); Arxiu Històric de l'Arquebisbat de Tarragona (AHAT),³ amb un capbreu de la comanda; Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC),⁴ amb documentació de la comanda, parroquial i notarial; Arxiu Comarcal de la Segarra (ACS) i al Registre de la Propietat, a Cervera; Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB); Arxiu de l'Ajuntament de Vallfogona de Riucorb (AAVR) i Arxiu Parroquial de Vallfogona de Riucorb (APVR), a Guimerà, en què al llibre d'òbits, començat des de meitat de segle XIX ençà, porta al marge de la relació de cada difunt el renom de casa a què pertanyia, excepte en els darrers 20 anys i escaig, per desconeixement dels diversos rectors, que han trencat aquest útil costum per unir genealogies de famílies i renoms de cases.

Noto que al llarg de l'escrit poso en cursiva tota la toponímia vallfagonina apareguda, els renoms de cases i creus de pedra, i entre claudàtors informacions per tal de completar els textos o descripcions de clixés fotogràfics citats.

Nomenclàtor urbà de la vila de Vallfogona de Riucorb

1. *Camí de l'Ametlla*: asfaltat fins al *Xalet del Panxa* i el camp de futbol amb l'antiga escola municipal de nens, ara magatzem particular, que comença des del pont de la *Font del Pouet* sobre el *riu Corb*, ara en molt mal estat i ple de vegetació i pedres, entre el conjunt de muntanyoles dels *Solans*, fins a l'Ametlla de Segarra (agregat del municipi de Montoliu de Segarra, comarca de la Segarra, prov. Lleida), a 1,5 km.

Bibliografia: Llobet, J. M. 1993. *Montoliu de Segarra. Aproximació a la història d'aquest municipi*. Lleida: Diputació de Lleida (Viles i Ciutats; 21).

2. *Camí de lo Colomar*: va, en direcció a Guimerà, des de la *plaça de l'Església* fins a la *carretera de Vallfogona*, en procés de remodelació, que encara té el colomar, mig derruït i sense restaurar, prop de la *carretera de Vallfogona*, a més de diversos magatzems antics i moderns, i un antic teatre, ben a prop de la *plaça de l'Església*, que dissortadament també es vol enderrocar en lloc de restaurar. Hi ha una sèrie de magatzems per guardar màquines i estris agrícoles.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811>

[consulta: 1.II.2011]: «Carrer de Colomé».

² Planes, R., Pagarolas, L., Puig, P. 2003. *L'Arxiu de la Corona d'Aragó. Un nou perfil per a l'Arxiu Reial de Barcelona*. Girona: Associació d'Arxivers de Catalunya (Textos 03), 39-40, 65 i 107; Udina, F. 1986. *Guía histórica y descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Dirección de los Archivos Estatales; Zamora, J. E. 2000. El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939). *Lligall. Revista catalana d'arxivística* 16, 85-151. Esp. 88, 95-6, 109-10, 113-4, 132-3. Esp. 116-7 (per Reus) pel que fa a la salvació de l'Arxiu parroquial de Santa Maria de Vallfogona de Riucorb, i 109-10 i 117 pel fons Arxiu del Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, pel que fa a la Comanda hospitalera de Vallfogona (armari 18 i d'altres), de l'ACA.

³ Grau, J.M.T. desembre 1998. El fons documental de la parròquia de Vallfogona de Riucorb (1491-1935). *La Segarra* 232, 27.

⁴ Peris, S. Arxiu Històric Comarcal de Reus. A: diversos autors. 1990. *Guia dels arxius històrics de Catalunya*. Vol. 4. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 7-30.

3. Carrer dels Arcs: nom sing. i no plus., com és costum popular d'esmentar-lo, com sia que tan sols es conserva un arc de pas amb construcció a sobre pertanyent a *cal Sarall* i *cal Pagès*, sortosament units un altre cop com antigament, i fa uns 30 anys escassos que desaparegueren les dues bigues, restes d'un altre arc de pas, al costat de *cal Pastoret*, a l'altre extrem del carrer, que indicaven un altre pas entre cases d'ambdues bandes del carrer, dissortadament desaparegut. Per tant, per això s'hauria de dir així i no pas *carrer de l'Arc*, tal com es vol pretendre en el rètol i en algun altre lloc.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811>

[consulta: 1.II.2011]: «Calle de Arc».

4. Carrer del Castell: comunica, amb dos trams d'escalas al final, amb el superior i nou *carrer dels Templers*, des de fa una trentena d'anys, iniciat sota un arc de pas amb construcció a sobre, pertanyent a cases arran de l'antiga muralla que envoltava, per la banda de la *carretera de Vallfogona*, la vila en aquella part.

5. Carrer Pintor Enric Pinet: Enric Pinet i Pàmies (*Tarragona 15.XII.1912 - +Barcelona 29.XI.1974), fill del joier Domènec Pinet i Llaveria i de Roser Pàmies i Castellà, nascut a la plaça de la Font, de Tarragona. Aquest carrer vallfognoní enllaça amb el *carrer de la Font*, prop de la *Font Vella*, al *Cap de la Vila*. Aquest artista, bàsicament pintor i dibuixant, estudià a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona (1928-30). Guanyà una borsa d'estudis concedida per la Comissaria de la Generalitat de Catalunya, a Tarragona (1933), i assistí a classes de pintura i dibuix al natural al Cercle Artístic de Barcelona. Viatjà al Marroc i ingressà a l'Escola Taller de Pintura i Escultura de Tarragona (1935). Participà en diverses exposicions (1934-74). V Medalla Tapiró, de pintura, pel quadre «Dues Figures», de Diputació de Tarragona (IV.1948), i X, pel quadre «Peix de Roca». Conferència a l'ajuntament de Cervià sobre pintura, exposició i pintor del retaule de Sant Eudald al temple de la vila (15.IX.1948). 3r Premi a l'Exposició Municipal de Primavera de Barcelona (1953), amb el quadre «Sarrià», actualment al Museu d'Art Modern de Barcelona. Quadres al Museu d'Art Modern de Tarragona. Dibuixà tipus del Marroc, i pintà paisatges i persones de Barcelona, Cervià, Cornudella de Montsant, i del Baix Camp i Priorat en general, Costa Brava, Montblanc, Olot, Rupit, Sarrià, el Taradell, Tarragona, Vallfogona de Riucorb i Verdú.

Bibliografia bàsica: diversos autors 1977. *Enric Pinet. Una paleta màgica*. Santes Creus: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort (Miscel·lània; 3). «Impressió personal» de Manuel Aragonès i Virgili; diversos autors 2002. *Enric Pinet. Miscel·lània*. Vallfogona de Riucorb: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort-Museu Pinet, amb col·laboració de la Diputació de Tarragona i Museu d'Art Modern de Tarragona.

6. Carrer de la Font: oralment i popularment conegut per *carrer Ample*, a causa de la major amplitud respecte a la resta de carrers de la vila, probablement perquè ja fou construït, en bona part, durant el segle XVIII. Porta aquest nom a causa de la *Font Vella*, al *Cap de la Vila*, amb pica i abeuradors per a animals, al costat de *ca la Font*, que també en pren el nom.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811>

[consulta: 1.II.2011]: «Carrer de la Font».

7. *Carrer del Forn*: per l'antic forn municipal medieval al lloc de l'actual Museu Pinet.

8. *Carrer de l'Hospital*: nom modern en lloc del correcte i tradicional *carrer Major*, encara oralment i popularment conegut per aquest darrer, en record de l'Hospital de Sant Miquel Arcàngel, per a pobres, fundat per Pere Bertran (1388). Antigament degué ser, com a mínim en part, una via porxada en els baixos i primera planta, segons restes d'arcs a *cal Biel de Llorac* i a *cal Tral·là*. Parteix de la nova *plaça Vicenç Garcia* i, fent forma de L invertida, arriba al *carrer del Forn*.

9. *Carrer Orient*: via estreta des del tram inferior del *carrer de la Font* a la *carretera de Vallfogona*, construït a la banda d'aqueixa i amb tancat i paret de pedra per verger i camp a la seva banda nord.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811...>

[consulta: 1.II.2011]: «Calle de Oriente».

10. *Carrer Pare Guim*: jesuïta Joan Guim i Molet (*Vallfogona de Riucorb 1873-+ Sant Cugat del Vallès 1959). Visitador apostòlic del Japó i les Filipines. Creà amb d'altres famílies, totes indicades al vestíbul del metro L-3 de la Vall d'Hebron, de Barcelona, el Cottolengo (10.XII.1932) del Pare Jacint Alegre i Pujals (*Terrassa 24.XII.1874 - +Terrassa 10.XII.1930), al passatge de Tasso 10, de Barcelona, amb 100 nens pobres. El 3.X.1942 es traslladà a l'actual edifici, al carrer de la Font del Carbó, després del P. Jacint Alegre 13 i ara carretera del Carmel 19. També fundà cases a València i a les Hurdes (Extremadura). Josep Benet Cottolengo visqué el segle XIX: fundà la Piccola Casa della Divina Provvidenza, a la Volta Rossa, a Torí (Itàlia), clausurada per còlera (1881) i reoberta al barri de Valdocco, als afores, reconvertit en un gran hospital. Fou canonitzat el segle XX.

Bibliografia: Llorca, B. 1979. *Juan Guim Molet, de la Compañía de Jesús: un catalán insigne por sus dotes de gobierno, virtud y caridad cristiana. Cofundador del Cottolengo...*, Barcelona: Provincia Tarraconense, S.I. [reimpr.: 1997. Imp. Altés].

11. *Carrer Portal*: nom modern en lloc de *plaça Vicenç Garcia*, excepte a la plaça nova, la qual encara manté el nom correcte i tradicional. Potser a la confluència d'aquest carrer amb el *de la Font* hi hagué un altre portal per tancar la muralla? Aquesta nova plaça, en la qual s'enderrocaren 8 cases cap al 1972 i cap al 1981-82 s'encimentà –en conservem alguna mostra fotogràfica i de pel·lícula de l'enderroc: part de *cal Pagès* i *cal Xot*, i s'enderrocaren totalment *ca l'Elisa*, *cal Garra*, *cal Montanyès*, *cal Pastor*, *cal Magí Saltó de Segura* i *cal Ton del Guim*– fou pagada íntegrament per l'advocat Sr. Manuel Aragonès i Virgili, Acadèmic Corresponent de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, Alcalde accidental de Reus, creador de la Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, i mecenes d'una setantena de llibres i escriptor. Arran del *Pujador de l'Escolà* hi ha la nova *Font d'en Ballard*, que neix a uns 2,5 km sobre la vila. La segona *Font d'en Ballard* es baixà el 1951 per part de l'Alcalde, Sr. Ramon, de *cal Portal*, des del doll a la *plaça de l'Església*, rere el temple, amb un relleu en bronze de l'escultor olotí A. Claret (1923), emmarcat per lloses de pedra i una piqueta de pedra. La llosa de sobre el bronze indica, en lletres en relleu: «AL RECTOR [/] M[ossè]^N F[ran]^{CESCH} VICENTS GARCIA [/] EL POBLE DE VALLFOGONA [/]» i en xifra gravada: «1607» més una creu esculpida dins un cercle que

recorda l'ametllada de l'escut primitiu de Comenge,⁵ més la xifra gravada «1623», anys com a Rector a Vallfogona, dissortadament sense aigua des del 1982. Funcionà (1951-82) fins que es baixà la *Font d'en Ballard* a la nova plaça, amb una pica de pedra rectangular: correspon a l'aigua del broc dret i l'esquerre és de l'aigua provinent del dipòsit municipal. Aquesta tercera *Font d'en Ballard* fou inaugurada pel President de la Generalitat, Dr. Jordi Pujol i Soley (28.VII.1982). Les rajoles a mà esquerra diuen: «EN RECORDANÇA DE LA CLOENDA DE [/] LES FESTES DEL IV CENTENARI DEL [/] NAIXEMENT DEL RECTOR DE VALLFO- [/] GONA (1582 [data errònia] – 1982) [//] PRESIDIDA PEL MOLT HONORABLE [/] JORDI PUJOL PRESIDENT DE LA [/] GENERALITAT DE CATALUNYA [//] 28-VIII-1982», pintades per «Guido [de] Verdú [el] 1982». Rector de Vallfogona, Dr. Francesc Vicenç Garcia i Ferrandis (*Tortosa o Saragossa 1578/79 - +Vallfogona de Riucorb 2.IX.1623), rector de Vallfogona de Riucorb. Poeta mitològic, espiritual, burlesc i autor de la *Comèdia de famosa de la gloriosa Verge i màrtir Santa Bàrbara*. Secretari del bisbe de Girona, Don Pere de Montcada, hi féu el *Sermó* (1621; imprès el 1622) funerari oficial del Principat de Catalunya pel rei Felip III.

Bibliografia: per la biografia del Rector de Vallfogona, Rossich, A., Querol, E. 1999. Noves dades biogràfiques del poeta Vicent Garcia. *Nous col·loquis* 3, 99-124; Corbella, R. *Lo nostre poble, antich aplech de notícies fahents per a l'Historia de Vallfogona*. Vic 1898 [2a ed. reduïda i normalitzada: 1912. Barcelona: IEC; 3a ed. normalitzada i augmentada: *id.* 1975. *Història de Vallfogona*. Barcelona: Els familiars de l'autor-Dr. Josep Martí Morera. Esp. 134-61]; Mundo, A. 1982. *Francesc-Vicenç Garcia. Rector de Vallfogona*. Santes Creus: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort (Tostemps; 11); per l'obra, Garcia, F. V. (Rector de Vallfogona). 2000. *La armonia del Parnàs*. Barcelona: Edicions de la UB-Publicacions de la UV[-Parròquia de Sta M. de Vallfogona de Riucorb] [edició facsímil: 1703. *La Armonia del Parnàs, mes numerosa en las poesias varias del atlant del cel poetic, lo dr. Vicent Garcia*. Barcelona: Rafel Figuerò]. Comissió del 375 aniversari de la mort del Rector de Vallfogona (1998-2000): Eulàlia Duran (UB), president; Albert Rossich (UG), Mn. Joan Bada (UB), Helena Alonso (UL), Francesc Massip (URV), Xavier Vall (UAB), Domènec Corbella (UB), Mn. Josep Moreno (Rector de Santa Maria de Vallfogona de Riucorb), promotor, i Sergi Gascón, secretari. Presentació pública segons targeta d'invitació: "EL PRESIDENT DE LA REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES [Dr. Eduard Ripoll i Perelló (+)] es complau a convidar-vos a la presentació de l'edició facsímil del llibre *La armonia del Parnàs*, del Dr. Francesc Vicent Garcia, Rector de Vallfogona, editada per la Universitat de Barcelona i la Universitat de València. La conferència de presentació anirà a càrrec del Sr. Albert Rossich que dissertarà sobre «L'obra de Vicent Garcia en la història de l'Acadèmia». [/] Intervindran també l'Excm. Sr. Josep M. Pons i Ràfols, Vicerrector de Relacions Institucionals i Política Lingüística de la Universitat de Barcelona, i la Dra. Eulàlia Duran i Grau, curadora de l'obra. L'acte tindrà lloc al saló d'actes del Palau Requesens, seu de l'Acadèmia, el proper dijous dia 9 de novembre a les 19,30 h. [/] Bisbe Caçador, 3 (Plaça de Sant Just) Barcelona, novembre del 2000».

Referència bibliogràfica de l'edició facsímil: juliol 2000. *La Universitat UB. Revista de la Universitat de Barcelona per als antics alumnes*, any IV, núm. 12, 38 [versió digital: www.ub.es/anticsub]

⁵ Fluvià, A. de. 1982. *Diccionari general d'heràldica. Glossari anglès, castellà, francès i Italià*. Barcelona: EDHASA, 28 pel dibuix de «30 escut primitiu de Comenge», en forma de quatre ametlles, i 28-29, *s.u.* «alteració».

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811...>

[consulta: 1.II.2011]: «Calle del Portal».

12. Carrer del Portalet: nom modern, popularment *carrer Estret*. A l'edat mitjana, hi hagué un portalet que deuria tancar un tram desaparegut de l'antiga muralla a la confluència del carrer *Estret* i el carrer *Pare Guim*, entre *cal Figueres* i *can Gasull*, i la resta de cases més ensota de l'actual *carretera de Vallfogona* deuen ser molt més noves.

13. Carrer del Pouet: modernament *raval del Pou*; ben a prop, sota la *carretera de Vallfogona* i, a l'inici del *camí de l'Ametlla*, hi ha la *Font del Pouet*.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811...>

[consulta: 1.II.2011], amb part de la carretera T-241, és a dir, la *carretera de Vallfogona*, anomenada «Calle del Raval del Pozo».

14. Carrer dels Templers: carrer obert, des de fa uns 29 anys, al costat del *Castell de Vallfogona* per la seva part més alta. Sota seu, dos trams d'escalas que porten al *carrer del Castell*.

Bibliografia:

http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=368...

[consulta: 17.I.2011], de la Biblioteca de Catalunya (FFJS: any 1916).

15. Carretera de Vallfogona: modernament *carretera del Balneari de Vallfogona* i *avinguda del Riu Corb*, segons les rajoles posades cap al 1974-75, amb motiu del 350 aniversari de la mort del Rector de Vallfogona.

Bibliografia:

<http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811...>

[consulta: 1.II.2011], amb part de la carretera T-241, és a dir, la *carretera de Vallfogona*, anomenada des de *cal Canet* i *cal Carreteret* «Av.[enida] de Riu Corb».

16. El Corraló: format per escalas i replans construïts pels propietaris de *cal Melitè* i *cal Quiquet* els anys 70 del segle XX, comunica la *plaça Vicenç Garcia* –actual *carrer Portal*– amb el *carrer de la Font* davant *cal Cervera*. El *carrer de la Font* té forma d'una L invertida, des de la *carretera de Vallfogona* fins a la *plaça de l'Església*. Degué haver corral, com era habitual a moltes cases vallfagonines fins fa uns 30 anys.

17. Plaça del Canonge Corbella: Mn. Ramon Corbella Llobet (*Vallfogona de Riucorb 29.X.1850 - +Vic 1925) deixa interrompuda la carrera eclesiàstica per la tercera guerra carlista (1872-75). Comandant carlista. Exiliat a Cuba, fou professor a l'Escola Pia de Guanabacoa (1875-79). Retornat al Seminari de Vic (1879), fou ordenat sacerdot pel bisbe de Vic Colomer (1881). Secretari de Josep Morgades (durant 1882-1899) i de Josep Torras Bages (*Les Cabanyes 1846 - +Vic 1916) durant 1899-1916, ambdós bisbes de Vic, com sia que Vallfogona de Riucorb fou d'aqueix bisbat fins al 1957 –ara de l'Arquebisbat de Tarragona, en l'AHAT del qual hi ha documentació vallfagonina, com un capbreu de la Comanda hospitalera de Vallfogona del segle XVIII, el qual completa informacions dels capbreus servats a l'ACA a Barcelona, en el fons Arxiu del Gran Priorat de Catalunya de

l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, estudiats per qui escriu a través dels congressos de l'AHHP.⁶ Participà en la fundació del Museu Episcopal de Vic (1888) i fou comissari de l'Exposició Universal de Barcelona per l'alcalde de Barcelona, Sr. Josep Rius Tauler, i per això anà a les Antilles (1888). Primer capellà de les Carmelites de la Caritat (1896). Canonge pontifici (1901) pel bisbe Josep Torras Bages. Historiador de Vallfogona de Riucorb i de Vic, en especial, del seu call, impulsà un monument al Rector de Vallfogona en una comissió amb Mn. Miquel Piera, a través de la qual feren esculpir el relleu de la segona *font d'en Ballard*, de la *plaça de l'església*, a l'escultor olotí A. Claret, portada en processó des del *Balneari de Vallfogona* fins a la *Parròquia de Santa Maria de Vallfogona* (1923). Acadèmic Corresponent per Vic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Al *Balneari de Vallfogona*,⁷ hi féu construir una colònia de xalets i la *Capella de Sant Ramon*. A Vallfogona fundà, a iniciativa de la professora oficial, Mercè Gener, un col·legi de noies (1894), portat per dominiques. El seu nebot, el Dr. Josep Martí Morera, pagà el monòlit amb la seva efígie a l'artista Antoni Boleda (1974), al costat esquerre del darrere de la *Capella de Santa Bàrbara*.

Bibliografia: Corbella (1898: 9-28), esp. reimpr. 1975, l'escrit introductor de Josep Iglésies «Mn. Ramon Corbella i Llobet»; Corbella, R. 1984. *L'aljama de jueus de Vic*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs (Osona a la butxaca 7-8). Esp. pròleg a l'ed. facs. d'I. Ollich (V-XVII).

⁶ Gascón, S. 2001. Las filigranas de papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, prov. Tarragona) (1ª parte). A: *Actas del IV Congreso Nacional de Historia del Papel en España. Córdoba, 28-30 junio de 2001*, 193-216. Cuenca: AHHP et alii; *id.* 2003. Las filigranas de papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, Tarragona) (2ª parte). A: DD.AA. *Actas del V Congreso Nacional de Historia del papel en España. Sarrià de Ter (Girona) 2, 3 y 4 de Octubre de 2003*, 349-75. Sevilla: AHHP-CCG ediciones, Ajuntament de Sarrià de Ter et alii.; *id.* 2007. Las filigranas de papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, Tarragona). 3ª y 4ª partes. A: *Actas del VII Congreso Nacional de Historia del Papel en España. Monasterio de El Paular (Rascafría, Madrid) 28-30 junio 2007*, 313-90. Madrid: AHHP et alii; i per la correcció d'una hipotètica filigrana de cognom Pou o Pon[t] a les correctes de Pau Ferrer i Macià?, *id.* 2011. Documentación de la notaría Palaudàries i Nadal. A: *Actas del IX Congreso Nacional de Historia del Papel. Universidad de Zaragoza, 7-9 de julio de 2011*, 227-65. Esp. 237-40, 243-5 i 264-5. Madrid: AHHP et alii.

⁷ Bibliografia del *Balneari de Vallfogona*: l'historicolliterari, Piera, M. (pvre.). 1904. *La font Prehistòrica y Medicinal de Vallfogona de Riucorb per Mossen...* Barcelona: Gravat y estampat a Ca'n Thomas; els mèdics, Giner, C. (Dr., Médico-Director en propiedad, y por oposición, de dicho Establecimiento). 1905. *Establecimiento Balneario de Vallfogona de Riucorb. Provincia de Tarragona. Aguas mínero-medicinales clorurado-sódicas sulfatadas, variedad bromuro-iodurada. Especiales para el tratamiento del Escrofulismo; Artritis y sus manifestaciones, Eczema, Reumatismo, Litíasis y Obesidad; Enfermedades de la piel, Dispepsias hiposténicas, Gastritis, Estreñimiento habitual, Plétora abdominal y Congestiones crónicas del hígado. Monografía de las expresadas aguas por el... Temporada oficial: de 25 de Junio á 15 de Septiembre*. Barcelona: Establecimiento tipográfico La Hormiga de Oro; *id.* 1911. *Clínica terapéutica de las aguas minerales de Vallfogona de Riucorb*. Barcelona: Establecimiento tipográfico La Hormiga de Oro; 1928. *Aguas mínero-medicinales isotónicas de Vallfogona de Riucorb. Corurado-sódico-sulfatadas, variedad bromo-iodurada, altamente radio-activas. Más mineralizadas que las de Cestona y Carlsbad. Declaradas de utilidad pública por los Reales Decretos de 17 de julio de 1903 y 6 de julio de 1907*. Barcelona: Establecimiento tipográfico La Hormiga de Oro; i fons fotogràfics com el del francès L. Roisin, de l'Institut Fotogràfic de Catalunya, a l'Escola del Treball, de Barcelona, i el fons fotogràfic Josep Salvany Blanch (FFJS), ara digitalitzat i a Internet -<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/results.php?CISOROOT=%2Fbcsalvany&CISOOP1=all&C...> [consulta: 17.I.2011]-, de la Biblioteca de Catalunya; el turisme, Fabrè, F., Lloret, T. 1993. *Balnearis a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Comerç, Consum i Turisme, Servei d'Informació, Documentació i Publicacions, assessorament: Associació Balnearia. Esp. 42-5 per l'*Hotel Balneari de Vallfogona de Riucorb*.

18. Plaça de l'Església: abans dita *plaça del Bisbe Morgades*.

19. Plaça Major: entre la *carretera de Vallfogona* i el *carrer del Forn*, porxada, de la qual es conserven alguns arcs a *cal Matroqueu*, *cal Sarda* i *cal Tiana*.

20. Plaça Vicenç Garcia: correspon oficialment a la plaça nova indicada, i la resta ha passat a dir-se *Carrer Portal*.

En total: 20 vies urbanes amb nom.

Renoms de casa

Els renoms de casa són agrupats pels camins, carrers, carretera i places per la seva entrada principal, com sia que a voltes un edifici pot tenir parets i portes a diverses vies. Indico entre parèntesis el número modern assignat a la casa i alguns aspectes de les llandes de les cases, que ajuden a datar-ne més alguna reforma que no pas la de la seva construcció. Per ordre, les cases i cognoms apareguts a Grau-Puig (1999), dels combregants de Vallfogona de l'any 1787, que poden tenir relació de parentiu. Noto una repetició de renoms de casa, per trasllat o descendents de cases, a més d'entrades per més d'una via de certes cases. La numeració entre parèntesis correspon a l'actual, recentment posada, tot i que com *cal Quiquet* manté una numeració pròpia, i la majoria de cases tenen una, dues i fins i tot tres numeracions, si comptem amb la moderna (2009-2010). Així mateix, vull agrair al Sr. Ramon Marcé Pons, de *cal Matroqueu*, vallfogní de soca-rel, la seva ajuda per concretar certs renoms.

I. Al camí de lo Colomar: **1.** *Lo Colomar*, edifici ruïnós a prop de la *carretera de Vallfogona* que era un dels quatre colomars del terme, un dels quals era al castell i els altres –en ruïnes als pendents dels *Solans*, a l'altra costat del *riu Corb*, davant la vila, en forma rectangular i pedra del país, que ja se citen en pergamins medievals, dels quals cal fer un estudi de les actuals ruïnes i pergamins. **2.** *Cal Pere Joan* (1): pronunciat *Perejoan*, com si fos un sol mot; casa al carreró amb tancats que dona al *camí de lo Colomar* i al *carrer dels Templers*, al costat de l'actual *jardí del Castell de Vallfogona*.

II. Al carrer dels Arcs: hi havia, com a mínim, cases que anaven d'un costat a l'altre del carrer, l'un arc passat *cal Pastoret*, fins fa una vintena llarga d'anys amb resta de biga, i l'altre, sortosament conservat, de *cal Sarall*, la qual casa modernament ha tornat a unir-se amb *cal Pagès* per la construcció de sobre aquest segon arc. **3.** *Ca l'Antònia del Sant* (6): amb llinda encartutxada amb orla de «1774» i, en una rajola moderna del segle XXI, «Ca l'Antònia [/] el Sant». **4.** *Cal Boter* (4). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 60, núm. 51). **5.** *Cal Calderer* (8). **6.** *Cal Mercer* (3, actualment, i 5). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 76, 77, 25, 57 i 62). **7.** *Cal Pastor* (14): antiga barberia d'homes als baixos, resta un escut encartutxat a la llinda. **8.** *Cal Pastoret* (2). **9.** *Cal Racó* (10). **10.** *Cal Sarall* (12).

III. Al carrer del Castell: **11.** *Ca la Sila* (a la *carretera de Vallfogona* consta l'ampliació com a *Ca l'Elvireta* [10]): actual casa rural.

IV. Al carrer Estret: modernament *carrer Portalet*: **12.** *Ca l'Armand* (6): nom modern donat per un recent propietari fa uns 30 anys llargs. **13.** *Cal Coral* (4). **14.** *Can Gasull* (7): nom donat pel cognom del propietaris. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 60, núm. 49 i 48). **15.** *Ca la Maria Antònia* (9): pronunciat *Mariantònia*, com si fos un sol mot; per això la rajola cuïta ho

escriu així. **16.** *Cal Marina* (16): casa amb llinda representant una creu bipartida⁸—és a dir, d'un traç amb 8 puntes als extrems—, sota seu la inscripció «RANR» en lletra que imita la capital romana i, més ensota, la data de «1620». Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 28). **17.** *Cal Melena* (10). **18.** *Cal Panxó* (8). **19.** *Cal Pega* (casa entre *cal Marina* [16] i [12]): nom donat potser pel fet d'haver estat sabateria, amb escaparates de vidre i fusta fins fa uns anys. **20.** *Cal Teixidor* (11): antiga carnisseria als baixos, té llinda amb la data de «1889». Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 21, 48 i 49).

V. Al carrer *Ample*, oficialment *carrer de la Font*: **21.** *Ca l'Adelina* (22): nom donat d'una recent propietària, difunta. **22.** *Cal Bielet*: nom donat per l'antropònim de l'antic fill del propietari de *cal Panxó*, després *cal Cisto*, al segle XX. *Cal Cervera* (10). Bibliografia: Grau, J.M.T., Puig, R. 1999. La revisió del cens de Floridablanca (1787) a través del compliment pasqual de Vallfogona de Riucorb. Un exemple d'ocultació. *Recull* 6, 56, núm. 7-8. **23.** *Cal Filomena* (24). **24.** *Ca l'Eulària* (16): antic forn i casa, també té entrada (1) pel carrer del *Pintor Pinet*. **25.** *Cal Felip* (7). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 63): «*Casa Corbella, del Phelip*». **26.** *Cal Ferrer* (18). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 71, 3 i 23. **27.** *Cal Groc* (19). **28.** *Cal Llobet* (8): nom donat pel cognom dels propietaris des d'antic. **29.** *Cal Mateu* (27). **30.** *Cal Panxa* (33), amb llinda «ANY 1775» i sota una remodelació amb la xifra encartutxada, en un rectangle amb els quatre cantons escapçats: «1889». Al seu costat dret hi ha una preciosa casa amb llinda que conté un motiu, similar a un escut, amb creu potençada i ensota una mena de llengua, amb orla de llorer i sobre d'aquesta una altra orla, amb el text: «ANI 1765 [motiu] F[rances]CH LIOBET», és a dir, Francesc Llobet. **31.** *Cal Quiquet* (11). **32.** *Cal Sec* (29). **33.** *Cal Simon*. **34.** *Casa de colònies* (6): dependència molt remodelada com a annex de la del davant, l'antiga *Rectoria* (1). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 56, núm. 1). **35.** *Casa de la Vila* (2): ajuntament nou de la vila de Vallfogona de Riucorb. **36.** *la Rectoria* (1): actualment s'usa esporàdicament com a casa de colònies

VI. Al carrer *del Forn*: nom degut a l'existència del forn municipal, actual Museu Pinet (1) —www.museupinet.org; museupinet@ono.com—, del nou carrer *dels Templers*. Bibliografia: Gascón (2009), apartat «12. Museu Pinet». **37.** *Cal Sant* (5): abans d'una recent reforma, tenia a la façana damunt un portal un peixó esculpit, símbol cristià, dissortadament desaparegut. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 62, núm. 74). **38.** *Cal Sastre* (3): casa amb un arc-balcó i amb finestres renaixentistes, l'una amb la data de «1568» en una mena d'estrella de 6 puntes i l'altra amb una creu. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 59).

VII. Al carrer *Major*, modernament i oficialment *carrer de l'Hospital*: **39.** *Cal Montserrat* (1): una part degué ser l'antic Hospital de Sant Miquel, de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, amb una capella dedicada a sant Miquel arcàngel? El pati fou ocupat anteriorment per unes carnisseries fins a meitat segle XX. **40.** *Can Biel de Llorac* (3). **41.** *Cal Casset* (4). **42.** *Cal Gepando*. **43.** *Cal Guim*: casa enderrocada a principi de segle XXI en la confluència del carrer *Major* i carrer *del Forn*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 60). **44.** *Cal Tral·là* (5): deformació de l'onomatopeia *taral·là*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 60, núm. 53). **45.** *Cal Pagès* (17): torna a estar unida amb *cal Sarall*, del carrer *dels Arcs*, com abans. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 59, núm. 40 i 45; :62, núm. 72).

VIII. Al carrer *Orient*: **46.** *Cal Fuster* (1).

⁸ Fluvià (1982: 43), s.u. *bipartit -ida* i dibuix 74.

IX. Al carrer *Pare Guim*: **47.** *Cal Figueres* (1). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 29). **48.** *Cal Metge* (6): amb una llinda de «1873». Antiga residència del metge local fins als anys 70 del segle XX. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 62, núm. 79). **49.** *Cal Miqueló* (4): amb una llinda de «1778», amb la darrera cifra en forma de bucle o tenalles obertes a la part superior, cosa que podria indicar que antigament era una casa d'un ferrer. **50.** *Cal Nina* (8): amb una pedra traslladada el segle XXI, de finestra superior a l'esquerra, la data de «1606».

X. Al carrer *Pintor Enric Pinet*: **51.** *Ca l'Espardenyer* (3). **24.** *Ca l'Eulària* (1): també té entrada (16) pel carrer de la font. **52.** *Ca la Font* (2): nom donat a una casa de nova construcció damunt l'antiga enderrocada del mateix nom, al costat de la *Font Vella del Cap de la Vila*, que fa cantonada amb el carrer de la Font, i amb la desapareguda *Creu de Capdevila* o de la *Font de Capdevila*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 56, núm. 6, 9 i 13; :57, núm. 11 i 12). **53.** *Cal Tatet*.

XI. Al carrer del *Pouet*, dit *Raval del Pou*: sota la *carretera de Vallfogona*, a la seva alçada, hi ha la *Font del Pouet*, feliçment recuperada però tancada amb pany, la qual segons la creença popular antiga va bé pels ulls i la seva aigua és fluorescent. **54.** *Ca l'Abat* (6). **55.** *Cal Martí* (8). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 57, núm. 13).

XII. Al carrer dels *Templers*, obert fa una trentena d'anys, hi ha l'entrada del **56.** *Museu Pinet* (1), antic forn municipal. Bibliografia: Gascón (2009), apartat «12. Museu Pinet» - <http://www.museupinet.org/>; museupinet@ono.com.

XIII. A la *carretera de Vallfogona*, també dita *carretera del Balneari de Vallfogona*, urbanització de quatre hotels i xalets situada a uns dos quilòmetres riu *Corb* amunt, i modernament *Avinguda del Riu Corb*, expressió sense cap tradició oral ni escrita, posada en les rajoles de 1975 com a totes les vies del casc urbà de la vila: **57.** *Ca l'Aroni*. **58.** *Cal Bonet* (6): pel cognom dels seus propietaris. **59.** *Cal Canet* (2): antiga fàbrica tèxtil reconvertida en vivenda des de fa més d'una quarantena d'anys. **60.** *Cal Cardona*: casa a mig fer del segle XX a la llera del riu *Corb*. **61.** *Cal Carreteret* (4): nom de casa edificada durant la primera meitat del segle XX, pel seu ús com a ferreria de animals i carros, a més d'altres tipus de treball. **62.** *Ca la Cèlia*: nom donat per l'antiga propietària del segle XX. **63.** *Cal Llorençet*: antiga ferreria, actual casa. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 27, 54, 55 i 78). **64.** *Cal Modesto* (2): antic estanc i vivenda, reconvertit en vivenda els anys 90 del segle XX, ara amb l'entrada pel carrer *Estret* en lloc de la *carretera de Vallfogona*. **65.** *Cal Sicopega* (5): nom de casa en què s'ubicava una fusteria-ebenisteria, apòcope inicial probable de *Francisco Pega*, amb pèrdua inicial de la primera síl·laba i de la essa. **66.** *Cal Cullerer*: edifici amb diverses vivendes de nova construcció; 'artesà de fer estris de cuina en fustes com el boix, existent als boscos de la zona. Bibliografia: com *cal Carreteret*, *el Xalet del Carme* i la *Granja*, cases construïdes durant el segle XX, segons <http://maps.google.es/maps/ms?ie=UTF8&hl=es&t=h&msa=0&msid=103541374811...>

[consulta: 1.II.2011], «Paseo del Balneario de Vallfogona». **67.** *Ca la Dolores*: Dolores Tudó i Bonell, fundadora de la *Fonda Dolores* (1870) donat a la casa que fa cantonada entre el carrer de la Font i el carrer *Pare Guim*, que després es traslladà a la *carretera de Vallfogona*, actual *Hostal del Rector* (13), i a la seva mà esquerra té *cal Modesto* i a la dreta, la sala de festes *La Dolores*, dissortadament convertida en magatzem. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 59, núm. 35). **68.** *Cal Marcel·lí* (12): nom d'un recent propietari, difunt. **69.** *Cal Mercer* (14): a una rajola moderna diu *Cal Marcé*, pronunciació del cognom vallfogoní – també escrit *Marcè* en d'altres llocs però pronunciat amb é- que pot indicar l'ofici de mercer - o mercedari?-, i l'antropònim Mercè. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 76, 77, 25, 57 i

62). **70.** *Cal Mil* (12): probable deformació de «mill», ‘gramínia originària de l’Índia (*Panicum miliaceum*), de tronc robust i panotxa penjant’; «mill de sol», herba de la família de les borraginàcies (*Lithospermum officinale*), de fulles lanceolades, flors blanques i fruits petits, blancs, lluents i duríssims; «mill gruà», semblant a l’anterior, de flors purpurines o blaves (*Lithospermum purpureo-caeruleum*). **71.** el *Xalet del Carme*: casa amb naus de granja de porcs, en desús, de la segona meitat del segle XX, amb rajoles que representen la Verge del Carme. Abans es deia *Cal Garra*, com el xalet del davant, d’antigues dues germanes, propietàries del segle XX. **72.** *la Granja*: nom de casa amb naus de granja de gallines, en desús. Allunyat en uns dos quilòmetres en direcció a *Guimerà* (l’Urgell, prov. Lleida), hi ha: **73.** *la Granja del Simon*: nau de granja de porcs de la 2.ª m. del segle XX. A tocar amb aquest municipi urgellenc, en la confluència dels afluents del *riu Corb*, és a dir, el *Saladern*⁹ i el *Seniol*, hi ha: **74.** el *Molí de la Cadena de dalt*: edificació damunt la *carretera de Vallfogona*, amb la seva pròpia bassa. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 63, núm. 81); Blay, J., Anton, S. (dir.). 2001. *El patrimoni de molins de la demarcació de Tarragona. Anàlisi i estratègies d’intervenció*. Tarragona: Diputació de Tarragona-Unió Europea, Programa Raphael. Projecte hidràulic (1997-1999). Usos i aprofitament de l’aigua en el període preindustrial a la demarcació de Tarragona. Esp. 492. Vull dir que fou, en concret, l’aleshores doctoranda Sònia Vaquer Basora, de Valls, qui un diumenge vingué a Vallfogona a inventariar els molins i parlà amb qui això escriu. També vull agrair als professors de la Unitat de Geografia de la URV, doctors Jordi Blay i Salvador Anton Clavé la seva feina i pròleg, així com al President de la Diputació de Tarragona, Sr. Josep Mariné Grau, que me’n trameté un exemplar. **75.** el *Molí de la Cadena de baix*: edificació sota la *carretera de Vallfogona*, davant el *Molí de la Cadena de dalt*, també amb la seva pròpia bassa. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 63, núm. 82); Blay-Anton (2001: 493).

XIV. Passat el *pont del Saladern*, que aporta aigua al *riu Corb*, entre el *camí del Fonoll* i la *carretera de Passanant*, per on cal entrar per trobar: **76.** *la Casa del Coronel Lechuga*: casa de nova construcció per aquest militar difunt, amb una capelleta i una altra granja, a més de tancats en ruïnes.

XV. A la vila de Vallfogona, hi ha la *plaça Canonge Corbella*, sobre les escales que van des de la *plaça Vicenç Garcia* fins a la *plaça de l’Església*, modernament anomenades *pujador de l’Escolà*: **77.** *la Casa del Canonge Corbella*, amb finestres neogòtiques i placa amb lletres mig goticitzants: «PLASSA / DEL / CANONJE / CORBELLA», amb fulla darrera el primer mot, a l’esquerra, la qual acaba a la dreta amb cap de drac. A tocar el darrera de la *Capella de Santa Bàrbara*, inaugurada el Corpus Christi de 1617, sota les ordres del Rector de Vallfogona, hi ha un monòlit de pedra rectangular, amb un medalló de bronze amb el relleu del bust de Mn. Ramon Corbella Llobet, amb una branca de llorer a mà esquerra i, a mà dreta, de dalt a baix seguint la forma ovalada del medalló, les dates de naixença i mort: «1850 / 1924». Sota, la inscripció en plaqueta: «al / CANONGE CORBELLA / 1974», any de la inauguració. Aquesta casa té també entrada pel *carrer de la font* i a la rajola nova consta com a *ca l’Elvireta* (3), nom d’una difunta propietària. **78.** *Cal Cardona*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 22; :61, núm. 65 i 66; :62, núm. 69). **79.** *Cal Fangara*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 57, núm. 80 i 17).

XVI. En el modern *pujador de l’Escolà*, d’escales i replans, hi ha un pla connectat amb la *plaça de l’església*: **80.** *Cal Padilla* (1): nom modern de l’edifici que ocupava la *Casa Vella*

⁹ L’afluent *Saladern* del *riu Corb* rep el nom, com *Mas Saladern*, del *Castell de Saladern*, en ruïnes (municipi de Conesa, comarca de la Conca de Barberà, prov. Tarragona).

de la Vila, *Escuela nacional* per nens durant el període del General Franco, enderrocada després dels baixos i primer pis –ara com a magatzem i per a la *Col·lecció Llorenç Solé i Coca*, d'eines de camp, i miniatures de ferreteria i agrícoles. Ha estat construïda de nou al damunt, amb dues plantes més, i dissortadament n'ha desaparegut una finestra esculpida del segle XVI-XVII amb una creueta en relleu.

XVII. A la *plaça de l'Església*, també dita *plaça del Bisbe Morgades*: **81.** *Ca l'Aroni* (4): deformació de Jeroni, masculinització de Jerònima, a partir de l'antropònim d'una resident consignada a la llinda, la qual representa unes tenalles i una ferradura de cavall, eines pròpies d'un ferrer i ferrador d'animals, les quals són a banda esquerra i dreta d'un quadrat esmossat en mitja lluna a les quatre puntes i, enmig, una forma de creu oblonga amb la data i el nom: «1762 [/] GERONI [/] MA». **82.** *Cal Carrascle* (6): nom d'edifici modern, construït sobre l'antiga casa enderrocada que s'hi deia, de la qual es conserva la llinda amb un rectangle esmossat en les 4 puntes en forma de mitja lluna i amb doble ratlla, i subratllada la data de construcció o reforma: «1767» [sic]. **83.** *Cal Damià* (1). **84.** *Ca la Ladrón* (2): nom modern d'una propietària de la segona meitat del segle XX, difunta, a una part del *Castell de Vallfogona*. **85.** *Cal Querri* (3) –part del *Castell de Vallfogona*, amb la porta principal adovellada i amb una llinda d'any d'una reforma: «1579» i l'escut encartutxat representatiu del llinatge dels Xatmar –o Xammar–, el qual és: de gules, 3 lleons d'or i, en cap, creu plena –amb travesser el doble que el fust, que representa la pertinença del Comanador a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem–, fet esculpir sota el govern del Comanador Don Rafael de Xatmar d'Agullana (1577-1596), fill del Senyor del Castell de Medinyà (Gironès), Don Ramon de Xatmar de Rocabertí, i de Dona Isabel d'Agullana de Ferrer¹⁰ i, damunt, l'afegitó modern de principi del segle XXI, en ferro, «CASTELL DELS TEMPLERS». En un altre lloc del mateix edifici, una pedra amb la creu de Malta i l'any «1609», data de la visita a Vallfogona del bandoler nyerro Perot Rocaguinarda (*Oristà [Osona] 18.XII.1582 - +1635), conegut per *Perot lo lladre*,¹¹ citat com a *Roque Guinart* al capítol LX de la segona part d'*El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* de Miguel de Cervantes y de Saavedra (imprensa de Juan de la Cuesta, c. San Eugenio 7, de Madrid, 1615), en un poema descriptiu del Rector de Vallfogona i, també, data de l'expulsió dels moriscos de la península Ibèrica. Bibliografia: Gascón, S. (2001, 2005, 2007 i 2011); Grau-Puig (1999: 56, núm.78, 2 i 54). **86.** *Cal Sord*: part del *Castell de Vallfogona*.

XVIII. A la *plaça Major* hi ha: **87.** *Cal Mingo* (1): molt retocada modernament, amb llinda amb l'antropònim «Domingo» en lletres goticitzants, el qual prové de sant Domingo de Guzmán, i dos rosetons a ambdues bandes. **88.** *Cal Matroqueu* (5). **89.** *Ca la Paula* (2). **90.** *Cal Tiana* (6).

Bibliografia:

http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=367...
[consulta: 17.I.2011] de Biblioteca de Catalunya (FFJS: any 1916). **91.** *Cal Sarda* (4).

XIX. A la *plaça Vicenç Garcia*: **92.** *Cal Coloma* (3 i 1 bis al modern *carrer del Portal* i 19 al *carrer Estret*) –amb llinda de la data encartutxada i les 3 primeres xifres amb traçat doble: «1798», d'una de les reformes (1 bis), a la casa originària del cognom, el qual es troba també al llibre d'òbits del segle XIX-XX a l'Arxiu Parroquial de Guimerà. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 59, núm. 37, 41, 36; :60, núm. 50; :61, núm. 61, 64, 65 i 66; :62, núm. 75); Gascón

¹⁰ Aquest matrimoni tingueren quatre fills: Ramon, Violant, Rafael i Francesc, els dos últims dels quals foren Cavallers de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem.

¹¹ El carrer de Perot lo lladre, de Barcelona, és considerat un dels més estrets.

(2007), amb la genealogia dels antics propietaris des del segle XVIII fins al XXI. **93.** *Cal Maginet* (4): diminutiu de l'antropònim Magí. Modernament s'hi afegí una placa antiga pètria que diu: «PLASA DE AM [/] CONS». **94.** *Cal Melità* (3): deformació corregida a les rajoles modernes amb la inscripció *Cal Militar*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 33; :59, núm. 39, 43 i 44; :62, núm. 73). **95.** *Cal Nicolau* (2): amb l'errònia inscripció moderna de *Cal Micolau*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 59, núm. 37, 36, 50 i 64). **96.** *Cal Pere* (8). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 60, núm. 52). **97.** *Cal Portal* (10). **98.** la *Casa del Rector* (5): antic *Cal Sastre*, edifici amb finestres dels segles XVI-XVII, mogudes de lloc els anys 70 del segle XX, que popularment s'identifica amb la vivenda on visqué el Rector de Vallfogona amb la seva mare i servei. **99.** *Can Saltó* (1). **100.** *Cal Santacana* (7), també dit *ca la Juanita*, pel nom castellà de la mare difunta de l'actual propietari. **101.** *Cal Xot*: 'ocell de presa nocturn (*Otus scops*)'; casa on hi hagué una seca clandestina, actualment es fa dir *cal Calixto*, amb l'antropònim castellà, pel seu propietari. Amb la reforma de la vora de 1975 es tiraren a terra vuit cases, ja indicades, i part d'aquesta casa. **XX.** A l'altre costat del *riu Corb*, vora la piscina municipal, hi ha: **102.** el *Molí del Perelló*: dit *cal Quico*, amb la bassa abandonada darrera. Bibliografia: Blay-Anton (2001: 490). Riu avall hi hagueren els rentadors municipals, enderrocats per fer-hi una placeta, i l'escola, reconvertida en magatzem agrícola, i ara hi ha noves construccions: **103.** *Cal Nando*: casa moderna, al costat del *camí de l'Ametlla*, entre les muntanyes dels *Solans*, en un pla, del seu propietari pel seu nom castellà, *Fernando*, dit popularment *Nando*. **104.** el *Xalet del Panxa*: xalet modern dels antics propietaris de *cal Panxa*, del *carrer de la Font*. **105.** Una mica més avall, hi ha el derruït *Molí del Ferrer* –Bibliografia: Blay-Anton (2001: 491), amb restes medievals, dels segles XVIII-XIX i la bassa, com al *Molí del Pere Joan* i l'habitable *Molí del Perelló* –*Cal Quico*.

Aquests renoms de combregants vallfagonins de 1787, recollits per Grau-Puig (1999), no han estat identificats per qui això escriu: *Casa Balcells*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 58, núm. 26). *Casa Barba*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 57, núm. 19). *Casa Barberà*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 57, núm. 15). *Casa Bosc*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 68). *Casa Cirera*. Renom del llogarret de la Cirera (municipi de Llorac, comarca de la Conca de Barberà), que donà nom a l'importantíssim llinatge dels Sacirera. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 67). *Casa Florença*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 57, núm. 10). *Casa Gener*: escrit pel cognom del propietari *Jané*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 61, núm. 58). *Casa Massanés*. Bibliografia: Grau-Puig (1999: 56, núm. 5). *Casa Minguella*: renom de cognom del Castlà del Castell de l'Albió, antic agregat de la Comanda de Vallfogona, amb branques antigues a Guimerà (comarca de l'Urgell, província de Lleida) i Verdú (comarca de l'Urgell, província de Lleida). Bibliografia: Grau-Puig (1999: 56, núm. 3; 57, núm. 20). I d'altres renoms no identificats: *Cal Celador*, *Cal Cerés*, *Cal Millet* o *Milet*, *Cal Paquero*.

Deixo per a una altra ocasió el nomenclàtor del *Balneari de Vallfogona de Riucorb*, amb més renoms i vies, així com els noms de camins i partides de terme, els quals es conserven en la documentació antiga, la parla dels vallfagonins i en les escriptures. No obstant això, tot i que destaquen com a vies principals la *carretera de Vallfogona* i el *passeig dels Enamorats*, i edificis tan característics com la *Capella de la Mare de Déu de la Font de la Salut* i la *Colònia de Sant Ramon del Balneari*, iniciativa del Canonge Ramon Corbella Llobet, formada per 5 xalets: *Xalet Petit*, *dels Pins*, *de Sant Arcadi*, *de Santa Bàrbara* i *de Sant Ramon*. D'altres xalets són: *Xalet Anita*, *Antonieta*, *Asunción*, *Camila*, *del Carme*, *del Jardí*, *Montserrat*, *de Santa Anna*, *de Sant Antoni*, *de Sant Jordi*, *de Sant Josep*, *de Sant Miquel*, *del Remei*, *de la Salut*, *de Santa Teresa*, *Suís*, *de la Verge de Montserrat*. Del xalet *Montserrat*, vull dir expressament, perquè qualsevol vallfagoní actual i resident, historiador o no, ho desconeix fins ara: aquest darrer antropònim fou posat pel Sr. Teodoro Miralles, enginyer de

ponts, canals i camins, que s'encarregà durant l'època de la Mancomunitat de Catalunya i la Dictadura de Primo de Ribera a fer camins de terra com la *carretera de Vallfogona*, asfaltada cap a 1970, i per això com a present a la seva esposa, la Sra. Montserrat Carnicer, féu el *xalet Montserrat*. Aquesta senyora fou hereva d'un importantíssim patrimoni dels seus oncles: casal amb carretera pròpia sobre l'església parroquial de Vilada, amb galeria coberta i torratxa amb aleró de bigues de caps esculpits de polítics i famosos del segle XIX, amb casa per als masovers, bosc i pallissa per entrar sota seu els carros, en el recinte amb paret de pedra, així com boscos per llenya i carbó, fruiters, terres cultivables i la central elèctrica de Vilada i rodalia, venuda, i en part dels terrenys expropiats amb la construcció del pantà de la Baells; i propietària de can Carnicer, sota l'avinguda de Vallvidrera i ben a prop del *Desert de Sarrià*, amb dunes de terra i llops fins al segle XIX, que és on la nena santa Eulàlia, patrona de Barcelona, s'hi estava i s'hi construí el Convent de Santa Eulàlia i, ben a prop, sota la plaça Borràs i el c. Isaac Albeniz, existeix el carrer Nou de Santa Eulàlia. Can Carnicer provenia dels seus oncles i era situada a la plaça Borràs 1, carrer General Vives 17, on visqué als baixos fins als 97 anys, a la primera planta, l'àvia paterna de qui escriu, a Sarrià, ara barri de Barcelona, enderrocat per la construcció del Cinturó de Ronda de Dalt, on vaig passar llargues temporades: tenia hort, jardins, cotxera, galeria descoberta, balcó i terrat, amb mina d'aigua que, pels anys 60 del segle XX es degué vendre als jesuïtes de Sarrià. Bibliografia: Portavella, J. 2008. *Sarrià*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Districte de Sarrià-Sant Gervasi, Arxiu Administratiu, pel Desert de Sarrià (89-90), la plaça de Borràs (53-5), carrer del General Vives (106-7), carrer d'Isaac Albéniz (116-7), carrer Nou de Santa Eulàlia (150) i avinguda de Vallvidrera (187-8).

Dins el ram de l'hosteleria i restauració, al *Balneari de Vallfogona* destaco la importància constructiva i històrica de la *Fonda Fangara*, de Francisco Gorro Marcé i Antònia Miret Pons, de *cal Fangara* (1929) a partir d'un anterior local a inici segle XX; l'*Hotel Regina*, iniciat per Josep Rossell a partir de l'anterior local *La Temporada*, continuat per Josep Bascompte (1929) i, després, la família Capdevila, amb propietaris posteriors fins a l'actualitat, que dissortadament mai no han fet restaurar el rellotge amb esfera de «Montblanch», robat durant la guerra civil de 1936-1939, i amb pintures noucentistes sobre tela de Josep Bellmunt; l'*Hostal la Dolores* (1935), de *ca la Dolores*, després *Residència Riucorb*, reoberta recentment; l'*Hotel del Balneari de Vallfogona*, dit pels vallfagonins *Hotel Gran*, fundat per Mn. Miquel Piera (1901), portat per la família Piera Hill i després per diverses societats. Els seus estiuiejants eren principalment de la burgesia catalana fins a la guerra civil de 1936-1939.

4. Creus de pedra de la vila i municipi de Vallfogona de Riucorb

Actualment es conserven dues creus de terme: la gòtica *Creu de Sant Jordi* (p.d. 7.X.1373) del llegat de Pere Santolí (7.X.1373), de la qual només en quedava el peu o humiliador, restaurada el 1996 per l'escultor jacint Casanovas, la qual fins a la guerra civil de 1936-1939 tenia una creu de ferro damunt el peu original. Vull remarcar ben expressament que qui això escriu ha vist que han posat enguany dues tires d'alumini amb llums foradant aquest peu de 1373, amb total descurança, així com d'altres recents a l'església parroquial. D'altra banda, l'estiu del 2000, durant l'època del granadí Mn. Josep Moreno Espinosa com a rector, es féu una excavació arqueològica del sepulcre de dos capellans difunts, dirigida per l'arqueòloga de Tarragona de la Generalitat de Catalunya, Sra. Maite Miró, a l'actual *Espai d'interpretació del Rector de Vallfogona*, on posteriorment es tapà, dissortadament, el terra original, format per lloses de pedra i hi havia una bonica finestra d'espitllera, així com restes de pintura del segle XVIII o XIX, i desaparegué visualment l'indret on estigué el dit sepulcre, amb la llosa esbotzada i col·locat doblegat el segon difunt damunt el primer, sense restaurar-ne la llosa o

posar-hi cap altra llosa. Qui escriu tampoc no sap què se n'han fet de les restes, un cop analitzades per tècnics en laboratoris: restes òssies d'ossos i dents, de teixits de la capeta i sotana del difunt original amb una sivella de cuiro, peces de boletes del rosari que duia a les mans i una ampolleta de vidre.

L'altra és la *Creu de Santa Maria*, sortosament restaurada i sencera, des de fa poc, cap al 2009-2010. El juliol de 1936 fou destrossada i incendiada l'església parroquial de Santa Maria de Vallfogona de Riucorb, en la qual es destruïren amb malls i escarpres el frontal petri amb les columnes, tradicionalment dites salomòniques i, modernament, per alguns historiadors de l'art, dites helicoidals, amb els 4 escuts –en part ja estudiats per qui això escriu en un altre lloc– i els amorets o *tutti*, juntament amb l'incendi dels dos retaules barrocs de la *Capella de Santa Bàrbara*, feta edificar pel famós Rector de Vallfogona, Dr. Francesc Vicent Garcia Ferrandis, beneïda el 16.V.1617, i també la destrucció de l'altar major dedicat a la Verge de Nostra Senyora de l'Assumpció, d'estil neogòtic, fet construir per Mn. Josep Ausió, així com d'altres de la resta de capelles laterals, làmpades de metall neogòtiques,¹² etc. D'altra banda, qui escriu això recorda com la Sra. Maria Queraltó Trullols, ben disgustada, esposa de l'alcalde, Josep Martí, en esclatar la guerra civil de 1936-1939, li explicà que l'arxiu parroquial i notarial fou amagat al bosc, amb humitats, després planxats alguns pergamins per ella mateixa i d'altres, fou portat a una casa vallfagonina i, tot seguit, portat amb carros o vehicles de nit cap a Reus, a l'actual AHCR, on ha restat des d'aleshores tant el testament d'aquest Rector com tota la documentació parroquial i de part de la Comanda hospitalera de Vallfogona, així com, per exemple, documents com el llibre de la *Confraria del Roser* vallfagonina. Dissortadament, ni la parròquia ni l'ajuntament, ni cap historiador, no han tingut mai cap interès de conèixer o fer-ne o fer-ne fer un estudi seriós, i resta encara per fer-ne un inventari més complet per part dels arxivers de l'ACBC, i encara cal partir d'una còpia mecanografiada, molt succinta d'informacions.

Fou llavors quan també es destruïren la majoria de creus vallfagonines. A la *Creu de Sant Jordi*, s'hi afegí el fust amb el travesser i es col·locà en un nou lloc, ben visible en venir des

¹² El Sr. Enric Viura i mon pare, Josep Gascón estigueren restaurant desinteressadament, durant un any llarg (estiu de 2000-tardor de 2001), dues làmpades neogòtiques de llautó, l'una de les quals apareix en una fotografia de l'Arxiu Mas, a l'Institut d'Art Hispànic, a la Casa Amatller, del passeig de Gràcia, de Barcelona. També, mon pare restaurà l'olleta d'aram amb la creu de Malta al dessota i uns marquets per a posar-hi les lletanies o oracions damunt l'altar, ara a l'*Espai d'interpretació del Rector*, dins l'església parroquial. Eren trencats des del juliol del 1936, en un racó de la sagristia, així com les restes pètries de la portalada en entrar a la *Capella de Santa Bàrbara*, encara per restaurar. Així mateix, l'estiu del 2000 mon pare identificà les restes de l'antiga pica d'època del Rector, restaurada i recol·locada al seu lloc, al costat del Sant Crist, per l'esquerra des de l'antiga porta davant de *cal Padilla* –antiga *Casa Vella de la Vila*, rètol pintat desaparegut- on s'entrava antigament. Al costat hi ha esculpit el poema escrit pel Rector de Vallfogona, Dr. Francesc Vicent Garcia Ferrandis, a la làpida de l'escolà Pere (*Verdú 1602 - +Vallfogona de Riucorb 1614), orfe de pares que a 6 anys passà al seu servei. D'aquesta làpida cal destacar que, entremig del text, hi ha una mena d'escut amb una caldereta amb ansa, dos bastons tornejats creuats al damunt i, en cap, una mena de motiu floral i, sobre el tot, un crani, que ningú no ha indicat mai fins ara i que caldria estudiar-ne paral·lelismes artístics. Per recordar aquest escolanet, el 1975, amb motiu del 350è. aniversari de la mort del Rector, se'n féu un monument a les aleshores noves escales de pujada des de la plaça Vicenç Garcia a la plaça de l'església –al *Pujador de l'Escolà*-, el qual té una base nova de pedra, amb l'escrit gravat i pintades les lletres en vermell «MONUMENT A L'ESCOLA 1975» i dos corrons de trencar terrossos, l'un sobre l'altre, i, al capdamunt, un cap en forma de flama de ferro. Posteriorment, aquest escrit fou retocat i les lletres pintades en groc, que caldria repintar: «EN HOMENATGE [/] A L'ENGINYÓS [/] ESCOLÀ (1602 – 1614) [/] 19-V-1975». En la fotografia en b/n feta per qui escriu, surten els tres que muntaren els dos corrons i ferros: senyors Joan Bonastre (+), de *cal Ferrer*, Domènec Corbella i Llobet, de *cal Domingo*, i mon pare, Josep Gascón Fernández, al tram d'escales pròximes al pati de *can Saltó* i al costat de *cal Nicolau*. La flama del capdamunt, en lloc del cap, està feta a base de barres de ferros, rodones i foradades, elaborades pel ferrer-manyà vallfagoní Josep Bergadà, de *cal Carreteret*.

de Guimerà, entre la *carretera del Balneari de Vallfogona*, que envolta per la banda sud-est i sud la vila antiga, paral·lela entre el *riu Corb* i el cas urbà, i el nou *carrer dels Templers*, sota el *Castell de Vallfogona*. El seu emplaçament és en un rectangle de terra. La *Creu de Santa Maria*, també gòtica, es conserva a la *plaça de l'Església*, abans dita *del Bisbe Morgades*, i el fust també sembla nou.

Per això, el fet que l'any anterior a la primera legislatura del tripartit hi havia el projecte de fer un llibre que recollís, en forma de catàleg, les creus de pedra i pedrons, i el fet que la directora del Museu Pinet, de Vallfogona de Riucorb, Sra. Laura Pinet Fort, aleshores em demanés un informe (V-VI.2003) de les creus pètries per al dit llibre que, desgraciadament, no es tirà endavant, va fer que m'hi interessés i en fes una recerca, el resultat de la qual és tot seguit. En un futur, l'estudi de tota la documentació arxivística i bibliogràfica sobre Vallfogona potser podrà aportar noves dades dels noms de les creus innominades i de llur antiga localització. Tan sols, doncs, aquest escrit n'és una aproximació.

4.1. Bibliografia bàsica de creus consultada

1. Ribera, B (pvre.; C.E. del Bages), Aragonès, J. (president del C.E. Barcelonès), Castellà, G., Bertran, P. (pvre.), Garrell, A. (C.E. «Sabadell»), Cardús, S. (C.E. de Vic), Ruiz, J., Gual, J., Palomar, J. (mn.), Valero, J., Ràfols, J.F., Pujol, A., Martinell, C. c. 1929. *Àlbum Meravella. Llibre de prodigis d'art i natura*. Vol. I. Vic: Barcelonès-Publicacions d'Art i Bellesa, Ed. Ibérica. Esp. 32, 59, 122, 127, 185, 215, 222, 232, 262, 307.

2. Carrové, D. (Centre Excursionista de Catalunya), Cò de Tripla, J.-M., Finestres, E., Laforga, J., Navarro, A. (mn.), Pujol, P. (pvre.), Semir, R. de (del C.E. Barcelonès), Serra, V., Solé, F. 1929. *Àlbum Meravella. Llibre de belleses naturals i artístiques*. Vol. II. Barcelona: C.E. Barcelonès-Llibreria Catalònia. Esp. 17, 215, 228, 259, 265, 306-7.

3. Bastardes Parera, A. 1983. *Les creus al vent*. Barcelona: Ed. Millà (Aire lliure 1), 60, sense cap fotografia de creus vallfogonines. Poso entre claudàtors els meus comentaris per identificar les tres creus mencionades: «VALLFOGONA DE RIUCORB, Segarra. *Creu [de Capdevila(?) o de la Font de Capdevila(?) davant ca la Font, al Cap de la Vila, sota la Font Vella del poble amb abeuradors, del carrer de la Font, dit popularment carrer Ample, abans de tombar cap a l'est fins a arribar a la plaça de l'església], fust i base*. R.[egistre] 3.226-[9 setembre] 1916; *Creu damunt el portal de la rectoria [al tram del c. de la font, dit c. gran, davant l'antiga rectoria i a prop de l'ajuntament nou, en un inici de camí, al nord de l'antic casc urbà]*. R.[egistre] 3.229-[9 setembre] 1916; *Creu de pedra [de Santa Maria o de cap de terme, segons la Sra. Maria Queraltó Trullols (+ 2005)]*. R.[egistre] B. 489/1 – [28 maig] 1967». També els clixés B. 489-2 i B-489-3 com a «Creu de terme», fetes el mateix 28 de maig del 1967, segons carta del Sr. Albert Bastardes Porcel, director de l'Arxiu Bastardes, el qual es troba damunt el Castell de Vilassar, del Marquès de Santa Maria de Barberà i de la Manresana, Gran d'Espanya pels Pinós, D. Ramon de Sarriera Fernández de Muniaín; t. de l'Arxiu Bastardes: 937 532 518): fotografia no recollida al llibre de son pare, Sr. Albert Bastardes Parera.

4. Doñate, J.M. 1970. *Efemérides: Hace quinientos años (1466) y hace ahora cien (1866); cruces de término; historia y evolución de nuestro escudo*. Vila-real: Anubar, s. n. Separata del Programa de Fiestas de San Pascual (1966). AHP Castelló de la Plana, sign. AHP Caja 1/47 (per a investigadors).

5. Font, N. (Mn.). 1894. *Datos pera la historia de les creus de pedra de Catalunya*. Barcelona: Imprempta á càrrech de Fidel Giró. S'ha consultat l'exemplar de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Casa de l'Ardiaca), de l'Institut d'Història Municipal de Barcelona, sign. B. 1894 8º op. 16. No hi ha cap creu de Vallfogona de Riucorb però sí de la rodalia. Amb fotografies en b/n com l'anterior llibre, més dibuixos i bibliografia dins el text, té la següent tipologia de creus i apartats: I. Les creus de fossar (p. 11-19), II. Les creus d'entrada de poble (20-51), III. Les creus caminals (52-70), IV. Les creus de terme (71-87) i V. Conveniencia y medis per renovar les creus de pedra (88-96). Acabat la «Diada del Dijous Sant. 1894». «Inv.[entari de l'IHMB] núm. 88 350». Caldria afegir, dins aquesta tipologia de creus de Mn. Font, les creus de comunidors de monestirs i esglésies importants, i les creus de cementiris, tant de les creus dels recintes funeraris com les esculpides dels sepulcres.

6. Piñas, J. gener 1989. Les creus de terme de Valls. A: *Cultura* 481, 18 i 22.- 7. Secall, G. 1985. *Els Camins rals medievals i les creus de terme de Valls*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs (Monografies vallenques 3), 111-39.

4.2. Creus de Vallfogona de Riucorb

1. Creu dels Penjats

Localització antiga: creu de terme, situada a la partida de terme dels *Penjats*. Desapareguda abans de 1898. *Datació:* segles XIV-XV. Estil gòtic, de pedra. Període hospitaler. *Descripció:* creu formada per un peu amb dos esglaons i base quadrada, escapçada als angles de l'esglaó més alt, amb un fust estret, hexagonal?, el qual acaba en forma de capitell amb escudets heràldics, no identificats.

Bibliografia bàsica: Arxiu Bastardes, fons Albert Bastardes Parera (c. Àngel Guimerà 4, 08339 Vilassar de Mar [el Maresme]; director: Sr. Albert Bastardes Porcel).- Casa Amatller, Institut Amatller d'Art Hispànic, fons Agustí Mas (pg. de Gràcia 41, Barcelona): revers de la fotografia en b/n: «Clixé 23755 S.[èri]° C. Data [de la presa de fotografia:] 1918. Lloc[:] Vallfogona de Riucorp [sic, en castellà, fins a la normalització ortogràfica de c. 1981]. Mvnicipi “ . Comarca La Segarra i Igualada. Partit Montblanc. Província Tarragona. Títol creu dita dels penjats». «30 F» al marge superior. Anvers: al marge esquerre, en tinta, «5 Vallfogona de Riucorp (Tarragona) 35/25» i un tegell rodó, on posa «35/25».- Corbella, R. (prev.). 1975. *Història de Vallfogona*. Barcelona: Els familiars de l'autor-Dr. Josep Martí Morera [3.ª ed., refosa i arranjada d'id. 1898. *Lo nostre poble, antich aplech de notícies fahents per a l'Historia de Vallfogona*; 2.ª ed.: 1912. Barcelona: IEC]. Dr. Ramon Corbella Llobet (*Vallfogona de Riucorb 29.X.1850 - +Vic 1924). Comandant carlí. Canonge pontifici de la Catedral de Vic (1901). Historiador de Vic i del seu call. Fou un dels impulsors inicials del Museu Episcopal de Vic. Acadèmic Corresponent per Vic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1901). S'esmenta «una forca davant de tot el poble, que consistia en dos pilars i una biga travessera. Cap vallfagoní no podia mirar quin temps feia per la part de tramontana que no es trobés amb aquella tètrica visió davant dels ulls¹.» «1. Tots els vallfagonins de la nostra edat [48 anys tenia el 1898] hem vist encara en peu una bona part del patíbul. Ara ja no en queda més que el nom aplicat a la partida de terme, on s'aixecava.» El Comanador tenia el «mer i mixt imperi, i amb tota jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, i amb tots els seus drets i pertinences.» (43-4).- Gascón, S. 2007. Las filigranas de papel de la encomienda hospitalaria de Vallfogona de Riucorb (Conca de Barberà, Tarragona). 3ª y 4ª partes. A: diversos autors. *Actas del VII Congreso Nacional de Historia del Papel en España. Monasterio de El Paular (Rascafría, Madrid) 28-30 junio 2007*, 313-90. Esp. 356, núm. 164. Madrid: AHHP. Apareix, amb una espitllera, «davall la paret del troç de Montserrat Vrgell»,

en document núm. 18 «Albió- Fitació de 1579. / [Armari] 18 -», la *Capella de Sant Pere dels Bigats o d'Ambigats*, quan Jeroni de Montargull n'era rector, notari i escrivà.

Breu resum històric: aquesta creu representava el poder judicial i criminal del Comanador de la Comanda de Vallfogona de Riucorb i agregats. Aquest territori fou conquerit a principi del segle XII. Bona part d'aquella centúria es troba documentat el Cavaller Gombau d'Oluja, un dels primers senyors laics coneguts del Castell de Vallfogona (segle XII). Donat com la seva esposa Ermessenda, sense descendència, a l'Orde del Temple, ambdós cediren el Castell i les seves terres vallfagonines a la dita Orde, que els tingué fins a la seva abolició i, després, per traspàs a l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, dit de Rodes i, actualment, dita Sobirana Orde Militar de Malta, fins a l'extinció dels senyorius el segle XIX i, administrativament, el darrer document trobat per qui escriu això arriba al 1855. El 2010 es féu un monòlit dedicat a aquests Senyors del Castell de Vallfogona de Riucorb, amb una conferència del director de l'ANC, el solivellenc Dr. Josep M. Sans Travé, expert en templers i en la formació de la sotscomanda, després comanda templera de Vallfogona en diversos articles i llibres. He de dir que el dit monòlit, consistent en una gran pedra del terme dreta i una placa de ferro amb un logo que recorda llunyanament l'escut del llinatge Oluja i, ensota, la inscripció: «A LA MEMÒRIA DE [/] GOMBAU D'OLUJA, [/] SENYOR DE VALLFOGONA DE [/] RIUCORB [/] (? – 1201) [/] FUNDADOR DE LA NOSTRA [/] VILA [/] I [/] MAGNAT DE LA CONCA DE [/] BARBERÀ [/] EN EL DCCCVIII ANIVERSARI [/] DE LA SEVA MORT [/] 2009». En tallar el ferro per fer el logo com si fos una bordura de 4 peces d'escut i la inscripció, no es representa, doncs, correctament l'escut del llinatge dels Oluja que, si hom és fidel a l'heràldica, ha de ser: d'atzur, una creu d'or; més que no pas: de sinoble, una creu d'or.¹³ Tampoc no s'ha donat a la llum, en cap escrit, l'arbre genealògic d'aquest Senyor fins a alguns descendents actuals, aspecte que qui escriu té estudiat i en premsa. D'altra banda, és ben clar que històricament la vila de

¹³ Per a aquest escut, Riquer, M. de. 1983. *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*. 2 vols. Barcelona: Ed. dels Quaderns Crema. Esp. vol. I, 151: «Escuts [dels llinatges Oluja, Blanes i Lordat; i també els Sant Martí, Peixó, Barcelona (ciutat), Besalú i Cerdanya] amb creu plena: **113** «Holuja. D'azur e una croys d'or» ([armorial:] Sal.[amanca], 37). Aquest llinatge és escrit corrompudament a «De Oliva. Porta azur una creu d'or» ([armorial:] Llujià, 107), i «De Oliva. De azur una creu d'or» ([armorial:] Mestre I, 91). Sembla correcte a «Oluja. De azur una creu de or» ([armorial:] Mestre II, 26). Però: «Uluja. De sinoble e una creu d'or» ([armorial:] Tol.[osa], 18), i «Oluya. De azur [ratllat i esmenat en sinoble] una creu de or» ([armorial:] Mestre I, 76). Fig.[ura] 43⁵. [Bibliografia:] Tarafa, II, 58; Garma, II, 171; Doménech [i Roure], II, 127, 6.»; esp. vol. II, 396, lám. 43, «5 Oluja (**113**)» i a la fotografia, ben clarament, sota l'escut del Castell de l'Oluja Alta (municipi de les Oluges, comarca de la Segarra, prov. Lleida): «Vluga [corregit en Vluja] alta»; i 774: «una creu plena: or/atzur **113** Oluja / [id]: or/sinoble **113** Oluja». En heràldica antiga els metalls i les colors s'anaven canviant i degradant-se en les branques secundàries respecte a la principal del llinatge. Sarret, L. (pvre.). 1931. *Nobiliari Tàrragí*. Tàrraga: J. Camps Calmet [reprint amb sobreguarda: 1994. Lleida: Ajuntament de Tàrraga (Natan estudis 1), 42: amb l'escut «Oluja. De huella, creu, or.»; 43: «Originària del lloc de la Oluja, antic castell del terme de Cervera [error, com sia que les Oluges és municipi independent], va viure aquesta noble família, molt de temps a Tàrraga. / Feliu de la Peña diu en «Anales de Cataluña» que el noble Pons d'Oliva [error en lloc d'Oluja] –que fou un dels millors cavallers servents del comte Ramon Berenguer el Vell- l'any 1035, quan aquest estava ocupat a foragitar de la nostra terra els moros, els quals la tenien envaïda, el va ajudar poderosament en tan gran empresa, i es va distingir entre tots per la seva valor i fidelitat.»; 44: amb l'escut primer dels «Oluja. D'atzur, creu en pla, or.»; i 45: «Variant de l'escut anteriorment esmentat, de la família Oluja.» Del primer Senyor del Castell de Vallfogona de Riucorb conegut, En Gombau d'Oluja, casat amb Ermessenda N., no hi hagué descendència, però sí a d'altres branques de la seva família fins a l'actualitat. Correspon el que va amb la color d'atzur al Senyor del Castell de l'Oluja Alta, davant el segon escut descrit *supra*, amb la color de gules, al Senyor del Castell de l'Oluja Baixa, ambdós llinatges originaris d'un sol, que tingueren descendència.

Bibliografia: http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=369... [consulta: 17.I.2011], de la Biblioteca de Catalunya (Fons fotogràfic Josep Salvany: imatge del Castell de Vallfogona el 1916).

Vallfogona de Riucorb no ha pertangut mai a la Conca de Barberà fins fa uns pocs anys, per fer coincidir els límits comarcals amb els provincials que separen la província de Tarragona amb la de Lleida. Així mateix, els agregats de la Comanda vallfogonina, tant la templera com l'hospitalera, al llarg de la seva història, foren: el Palau de Vallfogona, la Torre de Vallfogona, la quadra de Carbonells i el llogarret de l'Albió (municipi de Llorac, comarca de la Conca de Barberà, abans de la Segarra, prov. Tarragona), amb el seu castell, que el tingué com a castlania, com a mínim des de principi del segle XVI, el llinatge Minguella, després Barons de Canyelles, fins a vendre-la el 1736. Endemés, havia pertangut a la Comanda vallfogonina el Castell de l'Ametlla de Segarra (municipi de Montoliu de Segarra, comarca de la Segarra, prov. Lleida), on hi ha una creu de terme amb base gòtica, similar a la base de la *Creu de Sant Jordi* vallfogonina, restaurada així mateix a la fi del segle XX, amb fust i travesser de pedra nova, a l'actual plaça de la bassa, al costat de Cal Sagasta. Aquest castell i les seves terres passaren a la Comanda de l'Ametlla-Cervera hospitalera, tal com consta al fons Arxiu del Gran Priorat de Catalunya, de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, conservat després de la guerra de 1936-1939 a l'ACA. D'aquest castell, se'n conserva una torre cilíndrica, restaurada entre la primavera del 2010 i la del 2011 per paletes sud-americans i xinès, que, per fer-la visitable, l'arquitecte hi ha fet posar una escala metàl·lica per fora, com a la torre del veí Castell de Guimerà, la qual trenca totalment l'harmonia històrica del conjunt, és un mal i perillós accés a dalt de tot de la torre i, a més a més, representa una mala solució per al seu manteniment, a causa del clima rigorós hivernal de la zona.

2. *Creu de Capdevila(?) o de la Font(?) o de la Font de Capdevila(?)*

Localització antiga: creu de terme, situada al cap de la vila o *Cap de vila*, és a dir, la part alta de la vila, davant *ca la Font* –edifici actualment fet de nou a la fi del segle XX, per tant no corresponent al de la fotografia de 1911 del fons Albert Bastardes Parera, de l'Arxiu Bastardes, ni a la de 1918 del fons Agustí Mas, de la Casa Amatller-, a l'extrem més alt del *carrer de la font* –popularment, *carrer Ample*–, al costat de la *Font Vella* –abans *Font de Capdevila*–, la qual encara conserva les piques per abeurar els animals. Actualment desapareguda. *Datació:* segles XIV-XV. Estil gòtic, de pedra. Període hospitaler. *Descripció:* creu formada per una plataforma rectangular de pedres, una base cúbica d'una sola peça molt similar a la de la *plaça de la bassa* de l'Ametlla de Segarra, al costat de *cal Sagasta*, com sia que hi ha unes formes esculpides a cada cara. Damunt, un fust prim i alt, hexagonal? i sense el travesser. Pot tenir relació amb la creu de damunt l'antic portal de l'antiga *Rectoria* del *carrer de la Font*, a tocar amb la *plaça de l'Església*, davant l'actual ajuntament. Actualment també desapareguda.

Bibliografia bàsica: Arxiu Bastardes, fons Albert Bastardes Parera: «R.[registre núm.] 3.226 – Creu de la Font. Fotografia del 9 de setembre [del] 1916.» Potser es tracta del complement superior del fust la fotografia del «R[registre núm.]-3229 Creu sobre el portal de la rectoria. Fotografia del 9 [de] setembre [del] 1916.» Aquesta portal es trobava i es troba davant l'actual ajuntament de la vila, al *carrer de la Font*, a l'antiga *Rectoria*.- Bastardes, A. 1983. *Les creus al vent*. Barcelona: Ed. Milà (Aire lliure 1), 60, sense fotografia.- Casa Amatller, Institut Amatller d'Art Hispànic, fons Agustí Mas: revers de la fotografia en b/n: «Clixé 23753 S.[èri]^c C. Data [de la fotografia:] 1918. Lloc[:] Vallfogona de Riucorb [sic]. Mvnicipi“. Comarca La Segarra i Igualada. Partit Montblanc. Província Tarragona. Títol creu de terme i font vella». «3/» al marge superior. Anvers: al marge esquerre, en tinta, «3 Vallfogona de Riucorb [sic] ([província de] Tarragona)» i al marge superior dret «35/25».- Arxiu de la família Guim Galofré. Fotografia anònima de c. 1931: al fons del grup de caramelles, al cap del *carrer de la Font*, popularment *carrer Ample*, de Vallfogona, el fust molt borrós. Sense inventariar. Arxiu del Sr. Ramon Martí Queraltó, de la *carretera de*

Vallfogona, al *Balneari de Vallfogona de Riucorb*. Sense inventariar. http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=364...

[consulta: 17.I.2011] de la Biblioteca de Catalunya (FFJS: any 1916): presa des de la *Font vella*, amb fonament i base rectangular i fust, i sense travesser.

http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=%2Fbcsalvany&CISOPTR=368...

[consulta: 17.I.2011], de la Biblioteca de Catalunya (FFJS: any 1916): presa de l'antiga porta de l'antiga *Rectoria*, al *carrer de la Font*, i damunt la teuladeta d'entrada una creu gòtica similar a la creu de Sant Maurici, és a dir, una creu grega trilobada, segons Fluvià (1982: 79 i dibuix 250); *cfr.* amb restes gòtiques de la mateixa paret d'un sarcòfag i mitja lluna en forma de mig rosetó a

http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=364...

[consulta: 17.I.2011].

3. Creu de terme o caminal (o pedró?)

Localització antiga: creu situada al costat del *carrer de la font*, entre *cal Llobet* i l'edifici nou de colònies davant l'antiga *Rectoria*. Actualment desapareguda. Podria ser un pedró, d'acord amb Font (1894) 24, però sense ara ni altar. Podria ser una creu d'un antic camí cap als corrals de sobre la vila. Era la que es trobava més amunt dins del casc urbà de la vila. *Datació:* segles XIV-XV. Estil gòtic?, de pedra. *Descripció:* enmig d'un camí?, entre dues parets de pedra seca, elevada entre vegetació, una creu amb una base cúbica d'una peça de pedra, amb els menjats característics als quatre angles com a la dita de l'Ametlla de Segarra, amb un fust de dues peces cilíndriques. La peça superior mesurava un terç d'alçada respecte a l'inferior, i al cim tenia l'any 1918 una creu de ferro.

Bibliografia bàsica: Casa Amatller, Institut Amatller d'Art Hispànic, fons Agustí Mas: revers de la fotografia en b/n: «Clixé 23754 S.[èri]° C. Data [de la fotografia:] 1918. Lloc[:] Vallfogona de Riucorp [sic]. Municipi “ . Comarca La Segarra i Igualada. Partit Montblanc. Província Tarragona. Títol creu de terme». «30» al marge superior. Anvers: al marge esquerre, en tinta, «4 Vallfogona de Riucorp [sic] ([província de] Tarragona)» i al marge superior dret «35/25».

4. Creu de terme(?)

Localització antiga: Desconeguda. A la fotografia figura al terra al costat d'una mena de pínchale? o base de la creu? amb quatre vessants, una fulla d'acant i un home barbut amb túnica del segle XV o XVI. *Datació:* Fi segle XV-princ. XVI. De pedra. *Descripció:* Sant Crist amb el cap inclinat a dreta, el tronc amb costelles i cobert el baix ventre amb drap. S'observa un clan al palmell del braç dret i un altre al peu dret, que es troba sobre l'esquerre, clavats en una creu amb tres incisions al travesser i al fust. El travesser dret, l'únic conservat vèncer, acaba en punxa? en forma de fulles. Darrera el cap, amb barba bifurcada, es veu un cercle d'aurèola i, dins, creu similar a la de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. *Bibliografia bàsica:* Centre excursionista de Catalunya, Arxiu fotogràfic (c. Paradís 10, pral., Barcelona): clixé A-1885. Lloc: Vallfogona de Riucorb-Sant Crist, de pedra. Any 1934. Autor: F. Blasi. Estilísticament s'assemblen molt aquest sant Crist amb l'esculpit a la *Creu de Santa Maria*, si és que no és el mateix o més aviat copiat per aquesta darrera o a l'inrevés.

5. Creu de Sant Jordi

Localització antiga: creu caminal, situada al camí de la partida de *Badiceli* (probable nom derivat de *Vadi Caeli*, llatí), sobre l'antiga canal o sèquia compartida pel comanador i la vila de Vallfogona, des dels *molins de la Cadena de dalt i de baix*; més amunt d'aquests hi ha el

molí de Saladern (municipi de Passanant, comarca de la Conca de Barberà, prov. Tarragona), ruïnós, no ressenyat a Blay-Anton (2001). *Datació*: poc temps després del 7.X.1373, per llegat de Pere Santolí. Estil gòtic, de pedra. Restaurada el 1996, amb fust i travesser nous, per l'escultor Jacint Casanovas. *Descripció*: base nova de pedra de 130 x 130,5 cm. Damunt, la base gòtica de 104 x 101 cm (n'és el cantó més curt al costat del *carrer dels Templers*: té forma quadrada i acabada en forma octogonal. En els quatre cantons, surt la pedra en forma de rectangle acabat en el vèrtex uns 20 cm. La Sra. Maria Queraltó Trullols (+2005), esposa de qui era alcalde, Josep Martí, de *cal Melità*, a l'inici de la guerra civil de 1936-1939, contà a qui això escriu que cada Sant Jordi anaven unes majorales i guarnien la creu, i la gent de la vila hi anava en processó. Cal dir que els comanadors hospitalers de la Comanda de Vallfogona, com totes les altres, eren fills segons d'origen noble i, per tant, tenien aquest sant com a patró de la cavalleria.

Bibliografia bàsica: caldria consultar tots els arxius sobre Vallfogona, en especial el plet de les sèquies entre la vila i el comanador hospitaler de Vallfogona, que podria trobar-se a l'ACBC, citat per Corbella (1898). Gascón (2007) 356, núm. 164.

http://mdc.cbuc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/bcsalvany&CISOPTR=369...

[consulta: 17.I.2011], de la Biblioteca de Catalunya (FFJS: any 1916): aquesta creu caminal a l'antiga ubicació de la partida de *Badiceli*, amb base octogonal? i l'octogonal conservada amb el fust original acabat en forma de llanterna o capitell esculpit, i dalt de tot una creu de ferro que recorda la de l'Orde de Malta, amb quatre boles als 3 extrems i al mig del seu fust, el doble d'alt que els altres 3, i el centre de la creu fa circumferència. Es trobava arran de camí en una petita elevació de terra i prop d'una paret baixa de camp.

6. Creu de Santa Maria

Localització antiga: creu de terme, situada actualment a la *plaça de l'Església* –i fa pocs anys com a *plaça del Bisbe Morgades*. Des del 1916 fins a l'actualitat, al mateix lloc, a la part alta de la vila de Vallfogona, al costat del campanar. *Datació*: segles XIV-XV la creu i la base? El fust sembla nou, potser de després de la guerra civil de 1936-1939. *Descripció*: base d'una sola peça cúbica, de pedra sorrenca, de 98 cm d'alçada i de 75 del costat paral·lel a la paret del campanar de l'*Església Parroquial de Santa Maria i Sant Llorenç de Vallfogona de Riucorb*, i de 71 cm del costat paral·lel a la 2.ª *Font d'en Ballard*, de l'antiga *Rectoria*. Damunt aquesta sòlida base, un fust octogonal acabat a l'extrem superior per una mena de capitell decorat amb un apòstol, una fulla d'acant, un apòstol, una fulla d'acant, un apòstol i una fulla d'acant, en relleu. Damunt la llanterna –en forma de capitell-, una creu gòtica d'un metre aproximadament: de la banda que dona a *cal Carrascle*, un Crist crucificat amb el cap inclinat a dreta i, damunt seu, un filacteri; de la banda que mira a l'església parroquial, la Verge acompanyada de dues cares –angelots?-, l'una a cada banda del travesser, i una fulla o aurèola al cap de la Verge. Aquestes escenes de la crucifixió en la creu i de l'Ascensió? de la Verge, protectora dels pecadors amb els àngels de la guarda, acaben amb els dos braços del travesser en forma de fulles similars a les de la creu núm. 4.

Bibliografia bàsica: Arxiu Bastardes, fons Albert Bastardes Parera: B. 489/1 – [28 maig] 1967. També B. 489-2 i B. 489-3, del mateix dia.- Bastardes (1983) 60.- Gascón (2007) 356, núm. 164.- Gascón. 2009. Prospekte de turisme, apartat «5. Creu de terme i caminal». Montblanc: Consell Comarcal de la Conca de Barberà-Ajuntament de Vallfogona de Riucorb [www.vallfognaderiucorb.cat].- Inventari del Patrimoni Arquitectònic de la Conca de Barberà: segons aquest, de 115 x 57 cm i que «Originàriament presidia la Font vella de la Vila. Creu renaixentista molt similar a la de Belltall (segle XVII segons Jaume Felip);

restaurada el 2007-8 [<http://patrimoni.serviconca.org/monuments/detall.php?id=1221>]
[consulta: 19.IX.2010], que confon amb la *Creu de la Font de Capdevila*.

<http://creusdeterme.blogspot.com/2010/10/vallfogona-de-riucorb-html> [consulta: 17.I.2011]:
la part de la llanterna i el sant Crist amb la cartel·la i no pas filacteri al damunt.

7. *Creu de terme*

Localització antiga: desconeguda. Potser era a la partida del *Pla dels Sants Peres*, al voltant de la preromànica o romànica *Capella de Sant Pere dels Bigats* o *d'Ambigats*, a uns 2,5 km muntanya amunt i sobre la vila. Cap al 1910 es trobava el seu extrem superior al cavall de la teulada de l'església parroquial, davant l'escultura de Sant Pere (segle XII), procedent d'aquella. Fou tirada juntament amb l'escultura el juliol de 1936. actualment, es conserva la part inferior de Sant Pere a l'interior de l'església i s'ha fet recentment una reproducció sencera amb resina, col·locada damunt el cavall. *Datació:* segles XIV-XV. *Descripció:* part superior de creu, formada per una mena de rosassa amb la creu, on es veu Crist crucificat amb el cap a dreta seu i una aurèola darrera el cap. S'assembla als altres dos Sant Crist de les altres dues creus.

Bibliografia bàsica

Arxiu Modest Corbella Sambola, *de cal Modesto*. Fotografia anònima de c. 1910. Sense inventariar.- Biblioteca de Catalunya, fons Josep Salvany 1916.- Gascón (2007) 356, núm. 164.

Sergi Gascón Urís
Societat d'Onomàstica
Catalunya
sergasuri@yahoo.es